

WETENSCHAP

Amerika bewondert de Hollandse mores over tienerseks

PAGINA 4

Studies naar Souvenaid rammelen

PAGINA 7

Ingenieuze planetenklok van de oude Grieken

PAGINA 10

Luister goed

Het wordt onderschat hoe goed mensen eigenlijk een vreemde taal kunnen volgen die zij zelf niet spreken. Een pleidooi voor luistertaal.

PAGINA 8-9

Liever luistertaal

TAALKUNDE Een gesprek tussen twee vreemdelingen die ieder hun eigen moedertaal spreken verloopt vaak vlotter dan wanneer ze beiden Engels proberen te spreken.

Liesbeth Koenen

De gêne, het hikkelen, zeker weten dat je fouten maakt en dat het raar klinkt. Een vreemde taal spreken is moeilijk, veel mensen vinden het ronduit eng. En ook zonder spreekangst valt het gemak dat je moedertaal je geeft vrijwel niet te evenaren. Dat hoeft ook helemaal niet altijd, is de boodschap van Jan ten Thije (1955), universitair docent interculturele communicatie aan de Universiteit Utrecht. We zouden namelijk heel wat vaker gebruik kunnen maken van luistertaal.

Luistertaal? "Ja", zegt Ten Thije, "het gekke is: iedereen zegt in eerste instantie: wat is dat nou weer? Maar eigenlijk is het een heel alledaags fenomeen: dat je een taal beter verstaat dan dat je hem spreekt. Die taal kan dan een luistertaal voor je zijn."

Tussen Duitsers en Nederlanders is dat bijvoorbeeld nogal eens het geval, zegt Ten Thije. "Die spreken elkaars talen vaak niet of niet goed, maar begrijpen elkaar wel. In dat geval kunnen beide partijen gewoon hun eigen moedertaal spreken. Officieel gebeurt dat bijvoorbeeld ook bij de Euregio Rijn-Waal, een van de acht Europese grensgebieden van Nederland. Daar vindt overleg plaats tussen Nederland en Duitsland, en iedereen spreekt er zijn moedertaal. En in drie Nederlandse grensprovincies spreken de commissarissen van de koning in het periodiek overleg met hun Duitse collega's Nederlands. De Duitse *Regierungspräsidenten* spreken op hun beurt Duits."

Democratisch

"Luistertaal is leuk", zegt Ten Thije, "maar het is ook het meest democratisch, en het is het handigst. We hadden er alleen tot voor kort geen naam voor. Maar het is waarschijnlijk al zo oud als de mensheid en bijna iedereen gebruikt wel eens luistertaal. Zodra mensen erover na gaan denken komt er van alles boven, is intussen mijn ervaring. Oh ja, toen en toen, met die en die."

Hij zelf spreekt bijvoorbeeld tegen een Estse promovendus Nederlands. "Ze woont hier inmiddels drie jaar en verstaat het goed. Zelf spreekt ze Engels tegen mij." Waarmee het Engels dus tegelijk even luistertaal wordt voor Ten Thije. Er zijn heel veel gradaties en heel veel mogelijkheden, Ten Thije houdt er een royale definitie op na. Hij heeft nog een recent voorbeeld: "Net als zoveel mensen kijk ik met plezier naar de Deense serie *Borgen*. In het begin verstond ik daar niets van, maar al na twee afleveringen merkte ik dat ik meer begreep. Door de ondertiteling kun je dat Deens steeds beter volgen en uiteindelijk ook echt zelf verstaan. En het grote voordeel is, je hoeft het niet te spreken maar alleen maar te begrijpen."

De Scandinavische talen zijn een bekend voorbeeld van luistertalen die je bijna cadeau krijgt. De sprekers van Zweeds, Noors en Deens begrijpen elkaar onderling meestal zonder onderwijs nodig te hebben. Ten Thije: "Zeligghe heel dicht bij elkaar. Wel is het zo dat de Denen de Zweden

beter begrijpen dan andersom. Dat heeft met de taalsystemen te maken. De Duitsers hebben ook meer moeite met Nederlands dan wij met Duits. Op dit moment zijn er meer Duitse studenten die Nederlands studeren dan omgekeerd. Dus ook daar is een verandering gaande."

De al langer bestaande term voor onderling verstaanbare talen luidt *intercomprehension*. Het Spaans en het Italiaans zijn nog een voorbeeld. Italianen en degenen met Spaans als moedertaal blijken elkaar goed te kunnen volgen. In een net gepresenteerde internetdocumentaire *Luistertaal* die studenten van Ten Thije hebben gemaakt, wordt opgemerkt dat mensen vaak niet weten dat ze elkaar kunnen verstaan. En dan dus hun toevlucht nemen tot de bekendste lingua franca, het Engels. Dat spreken ze per definitie slechter dan hun moedertaal. Dus ook degenen die vrezzen voor verengelsing, of die de macht van het Engels al groot genoeg vinden kunnen met luistertaal hun voordeel doen. Ten Thije: "Het is belangrijk aan het begin van een gesprek te bespreken welke taalkeuze het beste past."

Natuurlijk zitten er veel meer politieke kanten aan. "Als je in België oppert dat luistertaal soms een oplossing is, is een deel van de mensen *not amused*", vertelt Ten Thije. "Maar in allerlei gezinnen is het wel de praktijk. In West-Vlaanderen vinden ze dat moeilijk te begrijpen, maar in Brussel zie je het vaak gebeuren. Mooi is in dit verband Di Rupo, de

Belgische premier. Die vertelde achteraf in zijn boek dat hij bij de formatieonderhandelingen altijd al begrepen had wat iemand in het Nederlands zei. De tijd die opging aan de vertaling gebruikte hij om na te denken over zijn antwoord. Hij luisterde maar met een half oor naar de tolk. Maar intussen spreekt hij ook veel beter Nederlands."

Leestaal

Maar is luistertaal eigenlijk niet gewoon hetzelfde als 'leestaal'? Het barst van de mensen die een vreemde taal vrij gemakkelijk lezen, maar niet spreken. Ten Thije: "Nou, het is toch anders. Natuurlijk is het zo dat je bij lezen meer tijd hebt, en een zin ook meermaals kunt lezen om hem te begrijpen. Dat is bij praten niet het geval. Maar in je moedertaal leg je heel gemakkelijk dingen nog een keer uit, of je zegt ze op een andere manier. Dus als je luisterende gesprekspartner je niet direct snapt, kun je het nog een keer proberen. Met een geschreven tekst lukt dat niet."

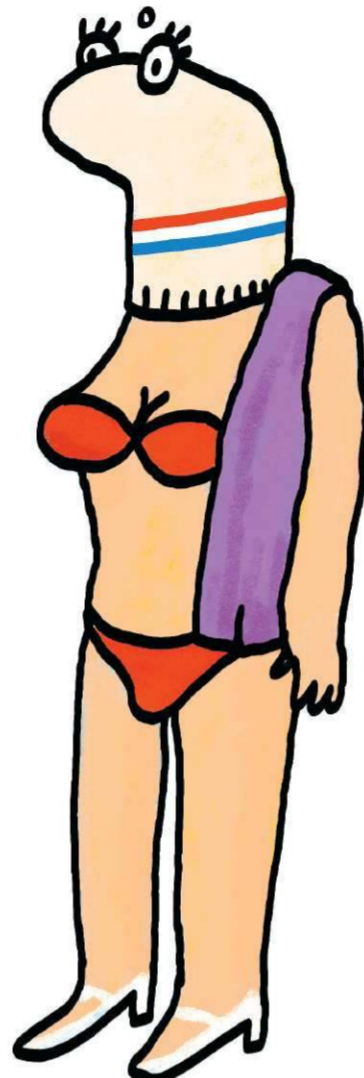
Naar dat lezen is wel al onderzoek gedaan, zegt Ten Thije. "Acht jaar lang heeft Brussel veel geld gestoken in onderzoek naar het efficiënter leren lezen in vreemde talen. Per taalfamilie. Er is gekeken naar Romaanse, Slavische en Germaanse talen. Daarbij gingen ze uit van zeven zinnen. Zeven filters, die samen een soort strategisch raadgevend proces vormen binnen de taalfamilie. Stap een is bijvoorbeeld dat je zoekt naar dezelfde woorden, *cognates*. Dan heb je de internationale woorden, die meestal uit het Latijn en Grieks komen. Dan komen de zinsbouw, de klanken, voor- en achterzetsels. Je krijgt een vorm van radend lezen. In combinatie met kennis van de context en de setting kom je al gauw ver."

Op die manier blijken inderdaad opleidingen bij het Europese Parlement ingekort te kunnen worden, vertelt de documentaire. Engelstaligen die al Spaans en Frans vertaalden, kregen een versnelde cursus om

Ti voglio bene.

ik wil je benen?

daar het Italiaans aan toe te voegen. Alle drie Romaanse talen. Geen twee jaar, maar zes tot negen maanden duurde het voordat ze vlot van het Italiaans naar het Engels konden vertalen.

Op het geld dat bespaard kan worden, mag Ten Thije graag wijzen. Zeker in Europees verband, waar er alleen al 23 officiële talen zijn, is dat werkelijk een belangrijk onderwerp. Bekendheid geven aan het verschijnsel is ook daarom een van de wensen van Ten Thije. Over luistertaal moet nog veel onderzocht worden, maar hij propageert al het gebruik. Het past allemaal uitstekend bij zijn onderzoeksgebied, dat van interculturele communicatie. "Dit is de optimale vorm daarvan", stelt hij. Al is het niet een oplossing voor alles, zegt hij ook een paar maal.

Hij hoopt op toekenning van vijf

'Luistertaal is leuk, maar het is ook het meest democratisch, en het is het handigst'

miljoen euro Europese onderzoekssubsidie. De subsidie is aangevraagd door een team van negentien partijen en uit allerlei Europese landen, van Nederland tot Litouwen. Rond de zomer valt de beslissing.

De bedoeling is onder meer om erachter te komen wanneer er getolkt en vertaald moet blijven worden en wanneer het misschien anders kan. Wat is het beste in welke situatie? Waarschijnlijk valt er te leren van instellingen en bedrijven, waar medewerkers al veel luistertaal gebruiken.

Een andere nog onbeantwoorde vraag is hoeveel kennis je van een taal nodig hebt om hem als luistertaal te kunnen gebruiken. Ten Thije: "Wat mij ook intrigeert is hoe dat zit bij ta-

len die heel ver uit elkaar liggen. Hoeveel Chinees moet ik als Nederlander kennen? Hoeveel Nederlands heeft een Chinees nodig? Uiteindelijk zou ik ook dat graag willen weten."

De afgelopen jaren is er al meer duidelijk geworden. Ten Thije vertelt over onderzoek naar de tijd van de Hanzesteden, die samenwerkten en vrijplaatsen voor handel waren. In eerste instantie waren het plaatsen aan de Oostzee, later werd het een groter gebied. "De handel bloeide, en daarvoor moet je met elkaar kunnen praten, maar die handelaars op die schepen gingen echt niet eerst een talencursus doen. Dat er veel Nederlandse scheepstermen in het Russisch terecht zijn gekomen, is gedocumenteerd. Dat is een aanwijzing. Wat ze spraken is niet vastgelegd, maar het is heel waarschijnlijk dat er veel luistertaal gebruikt werd. Voor het ontstaan van een contacttaal, een *pidgin*, heb je langduriger en frequenter contact nodig."

Hoe goed sprekers van verschillende talen elkaar begrijpen, kun je testen door ze elkaar via een videoverbinding via Skype de weg te laten wijzen op een plattgrond. Dat is onderzocht met koppels van een Duits- en een Nederlandstalige student. Er waren koppels waarin beiden weinig kennis hadden van de taal van de ander, koppels met juist veel kennis, en gemengde koppels. Ze kenden elkaar niet.

Ook een koppel met weinig kennis van elkaars taal kan succesvol zijn, blijkt dan. Die ontwikkelen hun eigen strategieën. Koppels met veel kennis praten heel veel, maar daarvoor lossen ze het probleem – de weg vinden – soms minder snel op. Ten Thije: "Veel draait om het vinden van een *common ground*, gebaseerd op gemeenschappelijke voorkennis. Dat je een terminologie ontwikkelt, een minivak-

ken die ook veel voorkomt. Bijvoorbeeld bij migranten. De houding ten aanzien van een taal is vaak belangrijk. In de tijd van de Sovjet-Unie was Russisch de officiële taal in Estland. Die positie is veranderd. Het Russisch is nu een minderheidstaal. Maar men begrijpt elkaar wel. Er was een talkshow met twee quizmasters, een Estse en een Russische. Die spreken hun eigen taal, en het wordt niet vertaald. Uit dat koppel-onderzoek dat de Russen nu meer ingesteld zijn op het Estse. Ze presteren iets beter dan de Esten op het Russisch."

Ten Thije wijst erop dat in meertalige families ook met succes luistertaal wordt gebruikt. "Nederlandse allochtonen van de derde generatie spreken vaak niet goed Turks of Marokkaans, maar ze verstaan opa en oma nog best. Dat is nou net het mooie. In meertalige expatgezinnen zie je dat ook vaak."

Dialect

In de internetdocumentaire komt ook de rol van dialecten ter sprake. Het gebeurt bijvoorbeeld dat ouders dialect spreken, maar de kinderen niet meer. Maar daarmee verstaan ze het nog wel. Er zijn vaak ingewikkelde taalpatronen te vinden bij gezinnen. Dat het ene kind wel het dialect spreekt met de ouder, maar de rest niet. Of dat de ouders onderling een *lingua franca* spreken, maar tegen de kinderen elk hun moedertaal. Dat het gebruik van dialecten afneemt heeft intussen vooral in de grensstreken iets andere vorm van luistertaal.

taalje voor de gelegenheid. Noemen we 'boven' 'noord' of 'boven'?"

"Datzelfde onderzoek loopt nu voor het Estse en het Russisch. Die talen zijn niet verwant, komen uit verschillende taalfamilies. Dat is weer een iets andere vorm van luistertaal.

men elkaar over de grens heen vaak uitstrekend, en kan iedereen zijn eigen dialectvorm spreken.

De achttiende eeuw heeft wat dat betreft veel veranderingen in gang gezet. Ten Thije: "Dat is de tijd van het nationalisme, dat het idee propageerde van één land, één volk en dan ook één taal. Toen is de standaardise-

'Het is belangrijk aan het begin van een gesprek te bespreken welke taalkeuze het beste past'

ring begonnen. Dat is echt iets Europees. In Afrika begrijpen ze vaak helemaal niets van waar wij het over hebben. Waar doen jullie moeilijk over? Daar is een-land-een-taal nooit de norm geworden. En echt iedereen is meertalig, dus luistertaal vindt niemand vreemd. Terwijl het hier zo onbekend is."

Het onderwerp doet ook denken aan *code-switchen*, het verschijnsel dat wie meer talen spreekt graag een woord of een stukje van de ene taal gebruikt in de andere. Vaak gebeurt dat ook om praktische redenen. Dan hoor je in de bus een onverstaanbaar gesprek in het Sranan of het Arabisch en klinkt er ineens 'woningbouwvereniging' of 'ziekttekostenverzekering', of iemand wordt in het Nederlands geciteerd.

Ten Thije: "Je zou luistertaal code-switchen kunnen noemen op het niveau van beurtwisseling." Ook dat is een vast, en in de praktijk nauwluisterend onderdeel van gesprekken: als we met elkaar praten geven en nemen we allemaal beurten.

Ten Thije ziet ook mogelijkheden voor het reguliere onderwijs: "Het taalonderwijs is nu vooral gericht op taalproductie. Vaak is dat ook waar de beoordeling op gebaseerd is. Maar voor onderling begrip is dat dus niet altijd het belangrijkste. Het blijkt dat je in veel situaties met een gering taalniveau toch efficiënt kunt communiceren. Alles is altijd gerelateerd aan het doel van je gesprek. En soms heb je echt genoeg aan een halve verstaander. Natuurlijk wil je mensen opleiden om een vreemde taal perfect te beheersen, maar het onderwijs moet leerlingen ook leren efficiënt met meertaligheid om te gaan."

"In het algemeen zou het prettig zijn om vaker luistertaal te kunnen gebruiken. De psychologische barrière om een vreemde taal te spreken is groot, want je wordt er op afgerekend. De norm is toch wel dat je een *near-native* niveau bereikt, dus bijna zo goed als een moedertaalspreker. Dat is veel gevraagd. En je kunt het luistertalen oefenen. Eran wennen. Het voordeel van je moedertaal blijft nu eenmaal dat je het accentloos en foutloos spreekt."

De internetdocumentaire Luistertaal is te zien via: nrch.nl/xk6

Nytt skåp?

Nej: Billy.

Ceci n'est pas une pipe.

Dat zeg ik: piep.

